

MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ PHÁT TRIỂN CHƯƠNG TRÌNH NHÀ TRƯỜNG

TS. TRẦN THANH BÌNH*

1. Khái niệm

Trong lý luận giáo dục học, phát triển chương trình giáo dục (PTCTGD) là một phạm trù quan trọng giúp cho quá trình định hướng, tổ chức các hoạt động giáo dục - dạy học ngày càng trở nên hoàn thiện và hiệu quả hơn. Theo cách tiếp cận phát triển, chương trình giáo dục (CTGD) không phải là một thực thể được thiết kế một lần và dùng cho mãi mãi mà là một quá trình liên tục được phát triển, bổ sung, hoàn thiện tùy theo sự thay đổi của trình độ phát triển KT-XH, của thành tựu khoa học - kĩ thuật và công nghệ, của thị trường sử dụng lao động... Nói cách khác, *PTCTGD thực chất chính là những đợt cải cách giáo dục để đổi mới/điều chỉnh chương trình*.

Một CTGD chính thức bao giờ cũng phải là một chương trình mang tính quốc gia, trong đó xác định một khung kế hoạch sự phạm và những quy định cụ thể để các trường học trong hệ thống giáo dục quốc gia tuân thủ nhằm đạt được mục tiêu giáo dục chung. Tuy nhiên, từ nhiều năm nay, giáo dục học cũng đã đề cập đến những chương trình được thiết kế linh hoạt, có những bổ sung, điều chỉnh cần thiết trên cơ sở của CTGD quốc gia theo xu hướng: cấp trung ương chỉ quản lý chương trình khung, xây dựng những văn bản cốt lõi, xác định những định hướng mang tính nguyên tắc; đồng thời giao quyền tự chủ cho các cơ sở giáo dục trong việc xây dựng những kế hoạch sự phạm cụ thể một cách phù hợp nhất với những điều kiện thực tế của mình; việc quản lý, giám sát thực hiện và điều chỉnh chương trình cơ sở được giao cho cấp quản lý giáo dục địa phương. *Quá trình dịch chuyển từ CTGD quốc gia đến CTGD cơ sở chính là quá trình phát triển chương trình nhà trường (PTCTNT)*.

2. Phát triển chương trình nhà trường

PTCTNT là quá trình nhà trường cụ thể hóa CTGD quốc gia, làm cho CTGD quốc gia phù hợp ở mức cao nhất với thực tiễn của cơ sở giáo dục. Trên cơ sở đảm bảo yêu cầu chung của CTGD quốc gia, nhà trường sẽ lựa chọn, xây dựng nội dung và xác định cách thức thực hiện phản ánh đặc trưng và phù hợp với thực tiễn nhà trường nhằm đáp ứng yêu cầu phát triển của người học, thực hiện có hiệu quả mục tiêu giáo dục.

Vấn đề PTCTNT đã được tiến hành ở Mĩ, Canada, Anh, Israel, Australia, New Zealand... (từ những năm

90 của thế kỉ XX) và ở Hồng Kông, Trung Quốc, Nhật Bản, Đài Loan... (từ năm 2000). PTCTNT một mặt nhằm thực hiện sự phân cấp trong PTCTGD và tăng cường tính dân chủ trong quản lí hệ thống giáo dục; mặt khác tạo điều kiện để các nhà trường, trên cơ sở phân tích CTGD quốc gia, hoạch định, thiết kế các chương trình, kế hoạch dạy học cụ thể, phù hợp với riêng mình, nâng cao trách nhiệm của nhà trường đối với nhu cầu và lợi ích của giáo dục nói chung, với giáo viên (GV) và học sinh (HS) của mình nói riêng.

Trong tài liệu *School-based curriculum development: principles, processes, and practices* (2004), Rachel Bolstad đã giới thiệu và phân tích một số định nghĩa tiêu biểu của các nhà khoa học trên thế giới về khái niệm này. Chẳng hạn, chú ý đến sự hợp tác giữa các thành viên trong nhà trường, Bezzina (1991) cho rằng: "PTCTNT là một quá trình trong đó một số hay toàn thể các thành viên trong trường lập kế hoạch, thực thi và/hoặc đánh giá một hay nhiều khía cạnh trong chương trình mà nhà trường đang sử dụng. Đó có thể là sự điều chỉnh chương trình hiện hành, chấp nhận không thay đổi, hoặc sáng tạo một chương trình mới. PTCTNT là một nỗ lực tập thể trong khuôn khổ một chương trình khung được thừa nhận mà không bị ngăn trở bởi bất kì nỗ lực của cá nhân GV hay nhà quản lí khác" (dẫn theo (1; 6)). Trong khi đó, xem xét nhà trường trong mối quan hệ rộng hơn với hệ thống các cơ sở giáo dục khác, hội cha mẹ HS, cộng đồng dân cư, các chính trị gia, giới truyền thông..., OECD (1979) đưa ra định nghĩa "PTCTNT là một quá trình - trên cơ sở các hoạt động bên trong nhà trường, hoặc trên cơ sở nhu cầu của nhà trường trong việc thực thi CTGD - nhằm tạo ra sự phân quyền, trách nhiệm và sự kiểm soát giữa chính quyền trung ương và địa phương để nhà trường có được quyền tự chủ hợp pháp về hành chính, nghề nghiệp và có thể tự quản lí quá trình phát triển của trường mình" (dẫn theo (1; 6)).

Tiếp cận vấn đề từ mối liên hệ giữa CTGD quốc gia và CTGD cơ sở, có thể thấy định nghĩa về chương trình nhà trường do Bộ Giáo dục New Zealand đề

* Nhà xuất bản Giáo dục tại TP. Hồ Chí Minh

xuất là tương đối phù hợp: “Chương trình nhà trường bao gồm những cách thức nhà trường thực hiện các tuyên bố trong chương trình quốc gia. Chương trình đó có tính đến nhu cầu, ưu tiên, các nguồn lực của địa phương và được thiết kế với sự tham gia của cộng đồng nhà trường” (1; 8). Đồng thời: “CTGD New Zealand đảm bảo sự mềm dẻo, cho phép các trường cùng GV thiết kế chương trình phù hợp với nhu cầu học tập của HS mình. Chương trình nhà trường được tổ chức linh hoạt để đáp ứng nhu cầu của mỗi HS, phù hợp với cách hiểu mới về các phong cách học khác nhau của HS, phù hợp với những thay đổi trong điều kiện KT-XH, phù hợp với những yêu cầu và kì vọng của cộng đồng địa phương” (1; 8).

Có khá nhiều loại hình PTCTNT khác nhau tùy theo: cách tiếp cận khác nhau (thiết kế chương trình mới hay điều chỉnh chương trình hiện hành); cách huy động thành phần tham gia khác nhau (nhóm chuyên gia, hoặc tập thể GV, hoặc nhóm chuyên gia + tập thể GV + cộng đồng...); thời gian hoàn thành khác nhau (kế hoạch ngắn hạn, dài hạn...); các nguồn động lực khác nhau (các chính sách mới về chương trình và kiểm tra, đánh giá trong giáo dục, sự mong muốn để chương trình nhà trường đáp ứng tốt hơn nhu cầu và lợi ích của HS, sự chấp nhận những ý tưởng mới về dạy và học, sự chấp nhận các công nghệ mới cho phép dạy và học tốt hơn, yêu cầu của địa phương,...). Tuy nhiên, tất cả các loại hình PTCTNT đều phải đảm bảo tuân thủ các nguyên tắc: - Đảm bảo thực hiện mục tiêu giáo dục và chất lượng giáo dục; - Đảm bảo tính logic của mạch kiến thức, tính thống nhất giữa các môn học và các hoạt động giáo dục; - Đảm bảo tổng thời lượng của các môn học và các hoạt động giáo dục phù hợp với quy định trong chương trình hiện hành; - Có lộ trình, kế hoạch thực hiện chi tiết, đảm bảo tính khả thi và sự chắc chắn trong từng hoạt động; - Thuận lợi cho việc tổ chức thực hiện tại trường, việc giảng dạy của GV và học tập của HS; - Đảm bảo sự chỉ đạo thống nhất, đồng bộ, sự phối hợp chặt chẽ, thường xuyên giữa các cơ quan quản lí giáo dục, các trường/khoa sư phạm với các trường phổ thông.

Trong lí thuyết PTCTNT có một khái niệm rất quan trọng là “*không gian hoạt động*” (operational space) dành cho các thành phần tham gia. Nhìn chung, PTCTNT chỉ được triển khai thực hiện có hiệu quả khi có một “không gian hoạt động” mang tính pháp lí, cho phép tạo ra một chương trình phù hợp nhất với HS, phụ huynh và cộng đồng mà không vi phạm các nguyên tắc, chính sách quản lí nhà nước.

3. Phát triển chương trình nhà trường ở Việt Nam

Ngày 25/6/2013, Bộ GD-ĐT đã có Công văn số 791/HD-BGDĐT hướng dẫn về *Thí điểm PTCTGD nhà trường theo định hướng phát triển năng lực HS*, thu hút sự tham gia của nhiều trường trung học phổ thông, trung học cơ sở ở những phạm vi, mức độ khác nhau. Nội dung chính của thí điểm PTCTNT là: điều chỉnh cấu trúc nội dung dạy học trong chương trình hiện hành, xây dựng kế hoạch giáo dục mới của từng môn học, hoạt động giáo dục và của nhà trường.

Trước mắt, việc thí điểm ưu tiên hướng đến những mục tiêu cụ thể sau: - Khắc phục hạn chế của chương trình, sách giáo khoa hiện hành; - Nâng cao chất lượng dạy học, hoạt động giáo dục của các trường phổ thông theo CTGD hiện hành; - Góp phần chuẩn bị cơ sở lí luận, cơ sở thực tiễn đổi mới chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông sau năm 2015.

Theo các mục tiêu đó, mỗi nhà trường cần triển khai thực hiện những nhiệm vụ sau: - Bám sát chương trình giảm tải của Bộ GD-ĐT, cắt giảm những nội dung quá khó, trùng lặp, chưa thật sự cần thiết đối với HS, các câu hỏi, bài tập đòi hỏi phải khai thác quá sâu kiến thức lí thuyết... để GV, HS dành thời gian cho các nội dung khác; tạo điều kiện cho GV đổi mới phương pháp dạy học theo yêu cầu của chương trình nhà trường; - Rà soát nội dung chương trình, sách giáo khoa hiện hành để loại bỏ những thông tin cũ, lạc hậu; đồng thời bổ sung, cập nhật những thông tin mới, phù hợp, mang tính thời sự. Hạn chế đến mức thấp nhất những nội dung dạy học trùng nhau trong từng môn học và giữa các môn học trên cơ sở tôn trọng quy tắc xây dựng chương trình đồng tâm; những nội dung, bài tập, câu hỏi yêu cầu vận dụng kiến thức quá sâu, không phù hợp trình độ nhận thức và tâm sinh lí lứa tuổi HS; những nội dung sắp xếp chưa hợp lí; những nội dung không phù hợp với địa phương và nhà trường,...; - Cấu trúc, sắp xếp lại nội dung dạy học của từng môn học trong chương trình hiện hành theo định hướng phát triển năng lực HS thành những bài học mới; xây dựng các chủ đề tích hợp liên môn; chuyển một số nội dung dạy học thành nội dung các hoạt động giáo dục; bổ sung các hoạt động giáo dục cần thiết khác; xây dựng kế hoạch dạy học phù hợp với đối tượng HS và điều kiện thực tế nhà trường; - Thực hiện kiểm tra, đánh giá theo những nội dung dạy học đã điều chỉnh.

Về cơ bản, quy trình tổ chức triển khai PTCTNT có thể bao gồm các bước: 1) Phân tích bối cảnh, điều kiện cụ thể của nhà trường; 2) Phân tích CTGD hiện hành; 3) Phác thảo ý tưởng, định hướng về điều chỉnh

các chương trình môn học/hoạt động giáo dục; 4) Thiết kế chương trình nhà trường; 5) Triển khai thực hiện chương trình nhà trường; 6) Đánh giá và tiếp tục điều chỉnh chương trình nhà trường. Trong quy trình này, bước 1 và bước 3 được xem là những bước có vai trò đặc biệt quan trọng, quyết định tính hiệu quả, khả thi của PTCTNT.

4. Có thể nói, PTCTNT là một hướng đi tích cực, cho phép các trường đổi mới sinh hoạt chuyên môn, chủ động xây dựng những kế hoạch dạy học thích hợp trên cơ sở đề cao vai trò tích cực, sáng tạo, chủ động của cán bộ quản lý và đội ngũ GV. Đây cũng là một chủ trương đúng đắn của Bộ GD-ĐT nhằm “cởi trói”, tạo điều kiện cho các cơ sở giáo dục phổ thông nâng cao chất lượng, hiệu quả giáo dục trong bối cảnh chưa thể thay thế CTGD hiện hành, là “luồng gió mới” góp phần tác động mạnh mẽ đến quá trình khắc phục trì trệ đang tồn tại ở khá nhiều nhà trường phổ thông hiện nay.

Trong *Đề án Đổi mới chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông* (vừa được Quốc hội khoá XIII, kì họp 8 thông qua tháng 11/2014), nội dung PTCTNT được đề cập đến rất rõ: “Chú trọng phân cấp trong xây dựng và quản lí chương trình theo hướng: Nhà nước xây dựng CTGD hoặc khung CTGD quốc gia; đồng thời giao quyền cho các địa phương căn cứ vào chương trình quốc gia để điều chỉnh chương trình phù hợp với địa phương; các nhà trường có thể xây dựng chương

trình riêng (chương trình nhà trường)” (2; 18) và “Dựa trên mục tiêu, chuẩn và nội dung chương trình thống nhất toàn quốc, đảm bảo quyền linh hoạt của các địa phương và nhà trường. Chuyển từ việc các nhà trường thực hiện rập khuôn chương trình sang trao quyền cho các địa phương tự chủ trong việc xây dựng kế hoạch giáo dục nhà trường (2; 22). Vì vậy, thí điểm PTCTNT trong giai đoạn hiện nay đồng thời cũng là bước chuẩn bị cần thiết để các cơ sở giáo dục sẵn sàng tiếp cận CTGD phổ thông mới sau năm 2015. □

(1) Rachel Bolstad. **School-based curriculum development: principles, processes, and practices.** ellington, 2004.

(2) Bộ GD-ĐT. *Đề án Đổi mới chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông.* www.moet.edu.vn, 2014.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Hữu Châu. **Những vấn đề cơ bản về chương trình và quá trình dạy học.** NXB Giáo dục, H. 2006.

2. Nguyễn Văn Khôi. **Phát triển chương trình giáo dục.** NXB Đại học sư phạm, H. 2011.

SUMMARY

Activities about school-based curriculum development have been concerned in most of education units with the aims of overcoming the limitations of the current education curriculum, textbooks, improving the quality of teaching in schools and preparing to approach the new education curriculum and textbooks after the year 2015. The report provides some theoretical basis about the activities.

Bảo đảm chất lượng giáo dục...

(Tiếp theo trang 15)

sống của HS, nhà trường không chỉ làm tốt việc bảo đảm ăn, ở mà còn phải tổ chức tốt các hoạt động văn hóa, tinh thần cho các em. Vì vậy, các hình thức hoạt động ngoại khóa, các hội thi thể thao, văn nghệ của nhà trường thực sự có ý nghĩa góp phần nâng cao chất lượng GD của các trường PTDTNT.

Tóm lại, bảo đảm chất lượng GD là khâu mấu chốt để các trường PTDTNT của tỉnh Sóc Trăng vươn lên đạt chuẩn quốc gia. Trong số những yếu tố bảo đảm chất lượng GD, yếu tố con người là quan trọng nhất. Các trường PTDTNT thực sự chăm lo cho sự phát triển về mọi mặt của GV và HS nhất định sẽ gặt hái được thành công trong chuẩn bị nguồn nhân lực để đào tạo nguồn cán bộ phục vụ vùng sâu, vùng đồng bào dân tộc trong thời kì mới. □

(1) Chính phủ nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam. *Chiến lược Phát triển giáo dục 2011-2020* ban

hành kèm theo Quyết định số 711/QĐ-TTg ngày 13/6/2012 của Thủ tướng Chính phủ.

(2) Sở GD-ĐT Sóc Trăng. *Đề án củng cố và phát triển hệ thống các trường phổ thông dân tộc nội trú giai đoạn 2011-2015.*

(3) Mai Thị Yến Lan. *Phát triển đội ngũ giáo viên trung học cơ sở người dân tộc Khmer trên địa bàn tỉnh Sóc Trăng.* Luận văn thạc sĩ, 2013.

Tài liệu tham khảo

1. Phạm Minh Hạc. **Một số vấn đề giáo dục Việt Nam đầu thế kỉ XXI.** NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2010.

2. Bùi Minh Hiền. **Quản lí giáo dục.** NXB Đại học sư phạm, H. 2006.

3. Đặng Bá Lâm (chủ biên). **Quản lí nhà nước về giáo dục - Lí luận và thực tiễn.** NXB Chính trị quốc gia, H. 2005.

SUMMARY

To become national standard schools, ethnic minorities secondary schools in Soc Trang need to perform well the following methods of ensuring the quality education: fostering pedagogic capacity and skill for teachers, innovating teaching methods, improving the effectiveness of morality and lifestyle education, ensuring board daily life for students.